

พลธรรม

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช)^{*}

ความเริ่มต้น

พลัง หรือ กำลัง จัดเป็นสมบัติสำคัญอย่างหนึ่งของคนเรา แม้จะมองไม่เห็นเหมือนสมบัติต่างๆ เช่น ทรัพย์สินเงินทอง สิ่งของเครื่องใช้ แต่ก็มีผลสำคัญไม่น้อยไปกว่าสมบัติเหล่านั้น เพราะพลังใช้เป็นเครื่องมือหาสมบัติต่างๆ ไม่ว่าจะทรัพย์สิน ความรู้ ยศตำแหน่ง ตลอดจนคุณวิเศษต่างๆ ได้ ทั้งสามารถบำรุงรักษาชีวิตของเจ้าของพลังไว้ได้ด้วย

พลังในตัวคนท่านแยกไว้เป็น ๒ อย่างคือ พลังภายนอก กับ พลังภายใน พลังภายนอก ท่านหมายถึงพลังกายหรือกำลังทางร่างกาย ผู้มีร่างกายที่แข็งแรง อดทนบึกบึน สามารถยกแบก หามหรือทำงานที่ต้องใช้เรี่ยวแรงได้แคล่วคล่องว่องไว จัดว่าเป็นผู้มีพลังภายนอกดี ส่วน พลังภายใน ท่านหมายถึงพลังใจหรือกำลังทางจิตใจ ผู้มีจิตใจที่เข้มแข็ง มั่นคงหนักแน่น เด็ดเดี่ยว ไม่ท้อแท้หวั่นไหวง่าย จัดว่ามีพลังภายในดี

พลังภายนอกเกิดได้จากการดูแลรักษาสุขภาพที่ถูกต้องลักษณะ จากการออกกำลังกายสม่ำเสมอ เป็นต้น พลังภายในเกิดจากการอบรมบ่มเพาะฝึกฝนใจเป็นหลัก

ในพระพุทธศาสนามีธรรมะหมวดหนึ่งที่กล่าวถึงเรื่องพลังนี้ไว้ เรียกว่า พลธรรม ซึ่งเป็นพลังภายใน คือ เป็นพลังใจ เกิดจากจิตใจ แต่มีอำนาจให้เกิดผลสำเร็จเป็นรูปธรรมอย่างสำคัญ ทั้งสนับสนุนพลังภายนอกหรือพลังกายให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นด้วย

กล่าวคือบุคคลแม้จะมีพลังกายแข็งแรง มีเรี่ยวแรงเหลือเฟือ แต่ถ้าขาดพลังใจเสียแล้ว เมื่อทำกิจอันใดก็มักจะย่อท้อ มีอาการเบื่อหน่าย ทำให้พลังกายพลอยอ่อนแอลงไปด้วย และทำให้กิจที่ทำเสียหายหรือไม่สำเร็จสมประสงค์ ส่วนผู้มีพลังกายไม่เข้มแข็ง มีความบกพร่องไปบ้าง แต่มีพลังใจอาจหาญไม่ย่อท้อ ก็จะอดสาหัสทำกิจที่จำเป็นนั้นๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

พลังทั้งสองประการนี้เป็นอุปการะแก่กัน ถ้าบุคคลใดมีพลังเช่นนี้ครบทั้งสองก็จะส่งเสริมบุคคลนั้นให้เป็นผู้สามารถมากยิ่งขึ้น

ดังนั้น พลังใจจึงมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าพลังกาย ซึ่งจำเป็นต้องอบรมบ่มเพาะสร้างสมอบรมให้เกิดมีในตนของบุคคลทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นชายหรือหญิง ไม่ว่าจะเป็นความรู้มีฐานะสูงต่ำอย่างไร เพื่อที่จะทำให้ตนมีสมรรถนะในการทำงานและการดำเนินชีวิตให้เกิดผลสัมฤทธิ์เป็นความสำเร็จและความสุขสมบูรณ์

พลังใจอันเป็นพลังภายในนั้นเรียกตามภาษาศาสนาว่า พลธรรม แต่นิยมเรียกกันสั้นๆ ว่า พละ

^{*} ปธ๙. ราชบัณฑิต เจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม

ความหมาย

พลธรรม แปลว่า *ธรรมอันเป็นกำลัง ธรรมอันมีกำลัง* หมายถึงหลักปฏิบัติที่เป็นพลังอยู่ในตัวเอง สามารถขับเคลื่อนได้ด้วยตัวเอง ทั้งมีกำลังอุปถัมภ์สนับสนุนข้อธรรมอื่นๆ ให้ขับเคลื่อนไปอำนวยความสะดวกแก่บุคคลได้

พลธรรม เปรียบเหมือนน้ำซึ่งก็เป็นตัวกำลังอยู่ในตัวเองเรียกว่าพลังน้ำ ในขณะที่เดียวกันก็มีกำลังช่วยเหลือซึ่งผู้คนสามารถนำไปใช้สร้างสรรค์ประโยชน์ต่างๆ ได้มากมาย หรือเหมือนรถยนต์ที่เป็นตัวกำลังสามารถขับเคลื่อนได้ด้วยตัวเอง และมีกำลังสามารถขับเคลื่อนนำพาคนและสิ่งของให้ไปถึงจุดหมายปลายทางได้

หน้าที่พลธรรม

พลธรรม มีหน้าที่สำคัญ ๒ ประการ คือ **กำจัดปฏิกัษธรรม** และ **สนับสนุนให้บรรลุธรรม**

ที่ว่า **กำจัดปฏิกัษธรรม** นั้นคือ กำจัดศัตรูที่เข้ามาทำร้ายจิตใจ ทำให้จิตใจอ่อนแอ มีโรค มีความท้อแท้ เกียจคร้าน ฟุ้งซ่าน วิตกกังวล ลังเลสงสัย เป็นต้น

ที่ว่า **สนับสนุนให้บรรลุธรรม** นั้นคือ ผลักดันสนับสนุนให้ผู้มีหลักธรรมนี้ให้ได้รับความสำเร็จในสิ่งที่ประสงค์ ไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สิน ความรู้ ความเจริญก้าวหน้า หรือโดยที่สุดแม้การบรรลุมรรคผลนิพพาน

ในการทำหน้าที่ของพลธรรมนั้นจะเข้าไปพร้อมกันทั้งสองประการ คือในขณะที่ทำหน้าที่กำจัดศัตรูนั้นเอง ก็ทำหน้าที่สนับสนุนไปด้วย เหมือนไฟเมื่อถูกจุดให้ลุกโพล่งขึ้นจะทำหน้าที่สองอย่างไปพร้อมกันคือกำจัดความมืดและให้ความสว่าง หรือเหมือนการรับประทานอาหาร จะทำหน้าที่สองอย่างไปพร้อมกันคือกำจัดความหิวและให้ความอิ่ม

พลธรรม ๕ ประการ

พลธรรม ที่ท่านแสดงไว้ในหลักพระพุทธศาสนานั้นมีหลายหมวดหลายแห่ง แต่ที่สำคัญซึ่งสามารถนำพาให้บรรลุถึงเป้าหมายหรือจุดหมายปลายทางได้ทุกระดับ ตั้งแต่ระดับความอยู่ดีกินดี ความเจริญรุ่งเรือง ความสงบสุขในชีวิต ไปจนถึงระดับสูงคือได้บรรลุธรรมถึงมรรคผลนิพพาน ท่านแสดงไว้ ๕ ประการ คือ

๑. **สัทธาพละ** พลังคือศรัทธา
๒. **วิริยพละ** พลังคือความเพียร
๓. **สติพละ** พลังคือสติ
๔. **สมาธิพละ** พลังคือสมาธิ
๕. **ปัญญาพละ** พลังคือปัญญา

ที่ท่านแสดงไว้ ๕ ประการนั้นก็เพื่อให้ทำหน้าที่กำจัดปฏิกัษธรรมอันสำคัญที่เกิดขึ้นประจำในจิตใจของคนเรา ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ทำร้ายทำอันตรายและขัดขวางมิให้คนเราประสบความสำเร็จในการทำงาน ในการดำเนินชีวิต ตลอดถึงในการปฏิบัติธรรม

ปฏิกัษธรรม ศัตรูของจิต

อันปฏิกัษธรรมที่เป็นศัตรูสำคัญของจิตใจมี ๕ อย่างคือ

๑. **อสังทิยะ** ความไม่เชื่อ
๒. **โกสัยชะ** ความเกียจคร้าน

๓. ปมาทะ	ความประมาท
๔. อุทธัจจะ	ความฟุ้งซ่าน
๕. อัญญาณะ	ความไม่รู้

พลธรรม ๕ ประการทำหน้าที่กำจัดปฏิกัษธรรมแต่ละอย่างดังนี้

๑. สัทธาพละ	ทำหน้าที่กำจัด	อสังกัษณะ
๒. วิริยะพละ	ทำหน้าที่กำจัด	โกสัชชชะ
๓. สติพละ	ทำหน้าที่กำจัด	ปมาทะ
๔. สมาธิพละ	ทำหน้าที่กำจัด	อุทธัจจะ
๕. ปัญญาพละ	ทำหน้าที่กำจัด	อัญญาณะ

สมรภูมิกกลางใจ

ปกติจิตใจของคนเราจะมีธรรม ๒ ฝ่ายนี้เกิดขึ้นอยู่ประจำ ซึ่งล้วนแต่มีพลังมีอำนาจด้วยกัน ต่างแต่ว่า พลธรรมมีพลังมีอำนาจในทางสร้างสรรค์ แต่ปฏิกัษธรรมมีพลังมีอำนาจในทางทำลาย ดังนั้นเมื่อฝ่ายใดเกิดขึ้น ก็ต้องต่อสู้กับอีกฝ่ายหนึ่ง ต้องทำสงครามกัน ใจก็เลยกลายเป็นสมรภูมิของทั้งสองฝ่ายอยู่เป็นประจำ ฝ่ายใดมีพลังเหนือกว่าก็ชนะ ฝ่ายที่ด้อยพลังกว่าก็พ่ายแพ้ไป

เช่นเมื่อความเกียจคร้านมีกำลังเหนือกว่าความเพียร ความเพียรก็พ่ายแพ้ เมื่อความเพียรพ่ายแพ้ ความเกียจคร้านก็ได้ช่องครองจิตใจ ทำให้ผู้นั้นไม่อยากจะทำอะไร อยากอยู่เฉยๆ ไม่อยากลุกจากที่นอนเสียด ด้วยซ้ำ แต่ถ้าความเพียรชนะ ไล่ความเกียจคร้านออกไปได้ ก็ทำให้ผู้นั้นเกิดความกระฉับกระเฉง กระตือรือร้น ลงมือทำงานหรือปฏิบัติหน้าที่ด้วยความขยันหมั่นเพียรได้ต่อไป และเมื่อรักษาชัยชนะไว้ได้นานก็จะมีความเพียรพยายาม มีความอดทนอดกลั้น ขยันทำกิจการงานต่างๆ ได้นาน ทำแบบหามรุ่งหามค่ำก็ได้ ทำแบบข้ามวันข้ามเดือนหรือข้ามปีก็ได้ ไม่รู้สึกเบื่อหน่าย ไม่รู้สึกท้อแท้ แต่รู้สึกสนุกอยู่กับงาน ทำงานแล้วมีความสุข

คนที่มีวิริยะชนะโกสัชชชะได้จะมีลักษณะเช่นนี้

ต่อไปนี้จะจักได้ขยายความพลธรรม ๕ ประการนั้นไปตามลำดับ

๑. สัทธาพละ

ความหมายและลักษณะของศรัทธา

สัทธาพละ พลังคือศรัทธานั้นมีอธิบายว่า

ศรัทธา แปลกันมาว่า ความเชื่อ ความเชื่อมั่น ความเชื่อถือ คือกิริยาที่มอบใจฝากใจไว้กับสิ่งนั้นๆ คือมีศรัทธาในสิ่งใด ก็มอบใจไว้กับสิ่งนั้น มีความรู้สึกผูกพันแนบแน่นอยู่กับสิ่งนั้น

ศรัทธา เป็นธรรมที่เกิดขึ้นในใจ เป็นความรู้สึกทางใจ และมีส่วนทำให้ใจคิดทำสิ่งต่างๆ

ศรัทธา มีลักษณะสำคัญ ๒ ประการคือ ทำให้ใจให้มองใสไม่ขุ่นมัว และกระตุ้นผลักดันใจให้กล้าทำที่ว่า **ทำให้ใจให้มองใสไม่ขุ่นมัว** นั่นคือเมื่อศรัทธาเกิดขึ้นแล้วจะกำจัดปิดเป่ามลทินใจหรือความขุ่นมัวในใจที่เกิดจากความโลภ ความโกรธ ความหลง ความหวาดกังวล ความหดหู่ท้อแท้ ความลังเลสงสัย เป็นต้นให้หมดไปจากใจ ทำให้ใจมองใสสดชื่น ท่านเปรียบไว้ว่าเหมือนแก้วมณีของพระเจ้าจักรพรรดิที่สามารถกวณน้ำที่ขุ่นมัวด้วย

เปือกตมให้ตกตะกอนจนเป็นน้ำที่ใสสะอาดดื่มได้ หรือเหมือนเครื่องกรองน้ำที่ทำให้น้ำขุ่นกลายเป็นน้ำใสที่สามารถดื่มได้ ฉะนั้น

ที่ว่า **กระตุ้นผลกตมใจให้กล้าทำ** นั่นคือเมื่อศรัทธาเกิดขึ้นแล้วจะทำให้ผู้นั้นมีใจกล้าที่จะลงมือทำการอย่างใดอย่างหนึ่งลงไปด้วยความมั่นใจ ท่านเปรียบเหมือนหมูคนที่เดินทางต้องผ่านลำน้ำไป เมื่อเห็นลำน้ำนั้นก็มีกระแสเชี่ยวและไม่รู้ว่ำน้ำลึกขนาดไหนก็กลัวเลไม่กล้าข้าม แต่เมื่อมีผู้หนึ่งใจกล้าลงไปในลำน้ำนั้นและลุยข้ามไปได้โดยสะดวกเพราะน้ำไม่ลึกนัก ทุกคนที่มองเห็นก็เกิดความกล้าและความมั่นใจที่จะข้ามจึงพากันเดินลุยน้ำลำน้ำนั้นไปถึงอีกฝั่งหนึ่งโดยสวัสดิเหมือนกับคนแรก ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะได้เห็นตัวอย่างที่คนอื่นทำให้เห็นแล้ว

คนที่มิศรัทธาก็คิดเห็นเช่นเดียวกัน ที่กล้าทำการอย่างใดอย่างหนึ่งได้ก็เพราะได้เห็นตัวอย่างที่คนอื่นทำ เช่นเห็นคนที่ได้รับความสำเร็จในอาชีพหน้าที่การงานเพราะอาศัยความรู้ความสามารถ ก็เกิดศรัทธาคือความเชื่อว่ความรู้ความสามารถเป็นเหตุให้ได้รับความสำเร็จได้ ศรัทธาที่เกิดก็กระตุ้นผลกตมให้ผู้นั้นแสวงหาวิชาความรู้ความสามารถ และที่สุดก็ได้รับความสำเร็จสมหวังเช่นกัน

ศรัทธาที่เป็นพลธรรม

ศรัทธา เป็นธรรมกลาง ๆ เป็นได้ทั้งข้อดีและข้อเสีย กล่าวคือให้คุณก็ได้ ให้โทษก็ได้ หากเชื่อด้วยปัญญา ด้วยโยนิโสมนสิการความพินิจไตร่ตรองรอบคอบก่อน ไม่ผลิผลลามเชื่อง่าย เมื่อได้ฟังหรือได้เห็นอะไรก็คิดหาเหตุผลที่แท้จริงก่อนเชื่อ เมื่อเห็นสมควรจึงเชื่อ ศรัทธาเช่นนี้ย่อมให้คุณ ศรัทธาประเภทนี้เรียกว่า **สัทธาญาณสัมปยุต** คือความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญา ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผลที่ควรเชื่อ

หากเชื่อโดยไม่ใช้ปัญญา เชื่อง่าย ใครพูดอะไรให้ฟังก็เชื่อเขาเรื่อยไป เชื่อโดยไม่มีเหตุผลที่ควรเชื่อขาดโยนิโสมนสิการพินิจพิจารณาไตร่ตรองรอบรอบ ก็ให้โทษ ศรัทธาประเภทนี้เรียกว่า **สัทธาญาณวิปยุต** คือความเชื่อที่ปราศจากปัญญา ความเชื่อที่ไม่ประกอบด้วยเหตุผลที่ควรเชื่อ

ศรัทธาที่เป็นพลธรรม เป็นพลังภายในนั้นท่านมุ่งเฉพาะที่เป็นสัทธาญาณสัมปยุต อันเป็นความเชื่อที่ให้คุณ และที่ท่านแสดงศรัทธาว่าเป็นพลธรรมนั้นก็เพราะมีพลังในการกำจัดปฏิกษกรรมหรือศัตรูของจิตและมีพลังในการสนับสนุนให้บรรลุถึงความดี

ศัตรูคู่ปรับของศรัทธา

ศรัทธานั้นมีพลังในการกำจัดปฏิกษกรรมคือ **อสังขิยะ** ซึ่งถือว่าเป็นศัตรูหรือเป็นคู่ปรับที่สำคัญของศรัทธา

อสังขิยะ คือ *ความไม่เชื่อ ความไม่เชื่อมั่น ความไม่เชื่อถือ*

อันว่าอสังขิยะนี้เป็นเหตุให้คนเราไม่ยอมมอบใจไว้กับอะไร ไม่ยอมลงให้ใคร ทำให้เป็นคนกระด้าง ถือดี อวดดี ท้ายที่สุดก็กลายเป็นคนดื้อด้าน วายากสอนยาก ยึดถือแต่ความคิดของตนเป็นใหญ่ ไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของใคร ผู้มีลักษณะเช่นนี้ย่อม หาเพื่อนได้ยาก ทำงานกับคนอื่นได้ยาก เมื่อลำบากขึ้นมาก็ไม่มีใครอยากเข้ามาช่วยเหลือ ถูกโดดเดี่ยว กลายเป็นคนหัวเดียวไปโดยปริยาย

แต่เมื่อศรัทธาเกิดขึ้นก็จะกำจัดอสังขิยะเสียได้ เมื่อไม่มีอสังขิยะ ก็จะเป็นคนว่าง่ายสอนง่าย ไม่กระด้าง ถือดีหรืออวดดี มีเหตุผล เข้ากับคนอื่นได้ง่าย ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นแม้จะแตกต่างจากความคิดเห็น

ของตน และสามารถน้อมรับคำแนะนำของผู้อื่นมาปฏิบัติจัดทำตามได้ในเมื่อได้ตรงแล้วเห็นว่ามิเหตุผลน่าเชื่อ
นำทำตาม

ในขณะที่เกี่ยวกับที่กำจัดอสังขัตถิยะนั่นเอง ศรัทธาก็มีพลังในการสนับสนุนผลักดันให้คนเราทำความดี
กล่าวคือเมื่อมีความเชื่อมั่นอย่างมีเหตุผลแล้วก็จะเกิดความมั่นใจ ที่จะลงมือทำสิ่งที่ตั้งงาม ทำตามปฏิบัติตาม
คำแนะนำ ตามแนวทางที่คนอื่นทำและปฏิบัติมาแล้ว นั่นก็คือทำให้เกิดคุณธรรมข้ออื่นๆตามมา โดยเฉพาะ
วิริยะ ซึ่งเป็นพลธรรมในลำดับถัดมา

ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงจัดศรัทธาว่าเป็นพลธรรมลำดับต้น เพราะมีพลังผลักดันและหนุนให้เกิดการกระทำ
ความดีต่อไปได้

ประโยชน์ของศรัทธา

แม้ในการทำการกิจการอันเป็นส่วนของทางโลก ในขั้นแรก คนที่จะทำจำต้องมีความเชื่อในกิจการงานที่ตน
จะทำก่อนว่าเมื่อทำอย่างนี้แล้วจะได้ผลอย่างนี้ เมื่อเชื่อแล้วก็จะเป็นเหตุให้ประกอบความเพียร มีความบากบั่น
ประกอบกิจการงานนั้นๆ ด้วยความมั่นใจ แม้ในส่วนของทางธรรมก็จำต้องอาศัยศรัทธาเป็นกำลังเบื้องต้นที่
ผลักดันให้ยินดีพอใจที่จะปฏิบัติตามธรรม เพราะข้อธรรมต่างๆนั้นไม่อาจเห็นผลได้ทันตาเห็น จำต้องอาศัยความ
เชื่อมั่นเป็นพื้นฐาน เมื่อเชื่อมั่นแล้วจึงจะยินดีพอใจปฏิบัติ ศรัทธาเป็นพลธรรมอย่างนี้

หากขาดศรัทธาแล้วย่อมเกิดความชะงักงัน เกิดความลังเลไม่แน่ใจ และเกิดความไม่มั่นใจว่าสิ่งที่ทำนั้น
มีผลดีจริงหรือไม่ ทำให้พลาดโอกาสที่จะบรรลุความดี เหมือนอย่างคนที่ไม่เชื่อเรื่องบุญ ไม่เชื่อเรื่องภพหน้าชาติ
หน้า ก็ไม่ยินดีสนใจที่จะทำบุญ คือไม่ให้ทาน ไม่รักษาศีล เป็นต้น ก็พลาดที่จะได้รับผลของบุญที่ควรได้ในขณะที่
เกิดมาเป็นมนุษย์ซึ่งสามารถทำบุญได้ทุกอย่าง ซึ่งสัตว์โลกชนิดอื่นเช่นสัตว์ดิรัจฉานทำไม่ได้

ความเชื่อที่เป็นศรัทธาแท้

อันว่าศรัทธาความเชื่อที่นับว่ามีเหตุผลและสาธุชนนิยมสร้างสมอบรมให้เกิดมีในตนนั้นมี ๔ ประการ คือ

๑. กัมมศรัทธา เชื่อกรรม
๒. วิปากศรัทธา เชื่อผลของกรรม
๓. กัมมัสสกตาศรัทธา เชื่อว่าสัตว์โลกมีกรรมเป็นของตน
๔. ตถาคตโพธิศรัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

ในความเชื่อ ๔ ประการนี้ ความเชื่อที่เป็นสัตถาพละโดยตรงก็คือตถาคตโพธิศรัทธา ได้แก่เชื่อความ
ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าซึ่งก็คือเชื่อในองค์พระพุทธเจ้านั่นเอง โดยเชื่อว่าพระพุทธเจ้าทรงเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้
ชอบด้วยพระองค์เอง แล้วทรงสั่งสอนผู้อื่นให้รู้ตามด้วย เรื่องที่ทรงสอนคือเรื่องกรรมและผลของกรรมเป็นหลัก
ดังนั้นเมื่อเชื่อพระพุทธเจ้าก็จักเชื่อเรื่องกรรมด้วย หรือเมื่อเชื่อเรื่องกรรมก็เท่ากับเชื่อพระพุทธเจ้านั่นเอง

ความเชื่อเรื่องกรรมเป็นความเชื่อหลักที่มีพลังให้คนเราทำความดี ละเว้นความชั่ว เพราะเชื่อ
ว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วจริง เชื่อว่าผลดีผลชั่วเกิดจากสาเหตุภายในคือกรรมซึ่งเป็นการกระทำของ
ตนเอง มิใช่เกิดจากสาเหตุภายนอกคือเทวดาฟ้าดิน สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือบุคคลนั้นบุคคลนี้จริง

สาเหตุทำให้ศรัทธาเขา

เนื่องจากกรรมเป็นเรื่องค่อนข้างลึกลับ ให้ผลตามเหตุปัจจัยและตามเวลาที่สุกงอม เหมือนผลไม้ เมื่อถึงเวลาก็แก่หรือสุกให้รับประทานได้ เมื่อยังไม่ถึงเวลาก็ต้องรอก่อน เพราะกรรมให้ผลเช่นนี้จึงอาจไม่เห็นผลประจักษ์ทันตาเห็นหรือรวดเร็วตามที่ต้องการ จึงทำให้คนเราเกิดความคิดเขวไป เช่นเห็นว่าทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วไม่ได้ชั่ว เพราะเห็นคนทำดีต้องประสบเคราะห์กรรมบ้าง เห็นคนชั่วได้รับเกียรติได้รับยกย่องหรือมีฐานะร่ำรวยบ้าง หรือตนเองประสบเช่นนั้นบ้าง ข้อนี้เองที่ทำให้คนเรามีสัทธาธิษะไม่เชื่อเรื่องกรรมและไม่มั่นใจที่จะทำความดี อันเป็นเหตุให้หลงผิด เชื่อผิด และไปทำสิ่งที่ทำให้เกิดทุกข์โทษในภายหลัง

ข้อนี้ พระพุทธเจ้าเองก็ทรงทราบดีจึงตรัสให้ข้อสังเกตไว้ว่า

“คนชื่อย่อมมองเห็นการทำความชั่วว่าดีอยู่ ตราบเท่าที่ความชั่วยังไม่ให้ผล

แต่เมื่อใดความชั่วให้ผล เมื่อนั้นเขาก็จะมองเห็นความชั่ว

แม้คนดีย่อมมองเห็นการทำความดีว่าชั่วยอยู่ ตราบเท่าที่ความดียังไม่ให้ผล

แต่เมื่อใดความดีให้ผล เมื่อนั้นเขาก็จะมองเห็นความดี”

หมายความว่า บุคคลที่หาบาปกรรมประกอบทุจริตไว้ เมื่อความชั่วที่ตนทำในปัจจุบันนั้นยังไม่ให้ผล ทั้งยังได้รับความสุขซึ่งเป็นผลของความดีเก่าอยู่ ย่อมมองเห็นไปว่าสิ่งที่ตนทำนั้นเป็นสิ่งที่ดี ทำแล้วให้เกิดสุข แต่เมื่อใดความชั่วให้ผล ทำให้เขาถูกลงโทษ ถูกจองจำ หรือได้รับทุกขอบายภูมิ เมื่อนั้นเขาย่อมจะมองเห็นว่าสิ่งที่ตนทำนั้นเป็นความชั่ว เป็นบาปกรรม และมีผลจริง คือมองเห็นว่าทำชั่วได้ชั่วจริง

ทำนองเดียวกัน คนดีที่ทำความดีประพฤดีสุจริตอยู่ เมื่อความดีที่ตนทำในปัจจุบันยังไม่ให้ผล ทั้งตนยังได้รับความทุกข์ซึ่งเป็นผลของความชั่วเก่าอยู่ ย่อมมองเห็นไปว่าความดีที่ตนทำนั้นไม่จริง ทำแล้วไม่ได้ดีจริง แต่เมื่อใดความดีให้ผล ทำให้เขาได้รับความสุขความสำเร็จ เมื่อนั้นเขาจะมองเห็นว่าสิ่งที่ตนทำนั้นเป็นความดีและมีผลดีจริง คือมองเห็นว่าทำดีได้ดีจริง

ศรัทธามีใช้มีพลังเพียงสนับสนุนผลักดันให้คนเราได้รับความสำเร็จสมปรารถนาระดับแค่อยูดี กินดี มั่งมีศรีสุข มีเกียรติมียศเท่านั้น หากแต่ยังผลักดันให้บรรลุคุณธรรมระดับสูงคือมรรคผลนิพพานได้ด้วย

๒. วิริยพละ

ความหมายและลักษณะของวิริยะ

วิริยพละ พลังคือวิริยะนั้นมีอธิบายว่า

วิริยะ แปลตามศัพท์ว่า *ความเป็นผู้กล้า* หมายความว่า เป็นคุณสมบัติของผู้กล้า ผู้กล้าเท่านั้นจึงจะมีวิริยะได้ แต่คำนี้แปลทั่วไปว่า *ความเพียร ความพากเพียร* รวมไปถึง *ความพยายาม ความบากบั่น ความขยันหมั่นเพียร*

ความเพียรที่เป็นวิริยะนั้นต้องเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป แต่ไม่หยุดยั้งละทิ้งกลางคัน ทำไปเรื่อยๆจนกว่าจะสำเร็จผล ซึ่งตรงกับคำว่า *เพียรพยายาม หมั่นเพียร หรือพากเพียร* มิใช่เพียรแบบหักโหมโถมแรงเต็มที่เพื่อให้เห็นผลทันตา เหมือนการศึกษา การเล่นกีฬา หรือการออกกำลังกาย ซึ่งต้องค่อยเป็นค่อยไป เพิ่มพูนความรู้ เพิ่มพูน

ประสบการณ์ เพิ่มพูนกำลังไปเรื่อยๆ มีใช้หักหมมทุ้มเทเต็มที่เป็นครั้งคราวเพื่อหวังผลทันที ซึ่งนอกจากจะไม่
ได้ผลที่ต้องการแล้วยังอาจส่งผลเสียให้เกิดโทษก็เป็นได้

ใช้แต่เท่านั้น ความเพียรที่ยังประโยชน์ให้สำเร็จต้องเป็นความเพียรแต่เนิ่นๆ เพียรก่อนเวลามาถึง
ความเพียรต่อเมื่อเวลามาถึงหรือต่อเมื่อต้องการความสำเร็จจึงทำเป็นความเพียรที่ใช้ทำกิจไม่ได้หรือไม่อาจ
ส่งผลดีให้สำเร็จได้ เหมือนท้องหิวเสียก่อนจึงค่อยหว่านไถปลูกข้าว หรือเหมือนมีวิชาศึกษาประชิดพระนครจึงให้
สร้างป้อมปราการและสร้างอาวุธยุทโธปกรณ์ป้องกันข้าศึก ความเพียรต่อเมื่อเวลามาถึงยอมไม่ทันกินไม่ทันการ
เมื่อหวังผลก็อาจต้องหักหมมทุ้มเทเต็มๆ ซึ่งจะมีผลเสียมากกว่าผลดี

ประโยชน์ของวิริยะ

วิริยะ เป็นคุณธรรมที่คอยอุดหนุนอุปถัมภ์ค้ำชูไว้ กล่าวคือคอยพยุงจิตใจไว้มิให้เกิดความท้อแท้ มิให้สิ้น
หวัง หมัดวัง ถอยหลังง่าย คอยประทับประคองจิตใจให้หนักแน่นมั่นคงในเวลาทำงาน เป็นเหตุให้เกิดความมู
มานะ บากบั่น ก้าวไปข้างหน้าไม่ถอยกลับ แม้มีอุปสรรคอันใดก็เข้มแข็งฟันฝ่าให้ผ่านไปโดยไม่ย่อท้อ
เปรียบเหมือนไม้ค้ำที่เขายึดโยงยันเรือนเก่าที่ชำรุดชวดเซไว้ ทำให้เรือนนั้นมั่นคงแข็งแรงอยู่อาศัยได้ต่อไป
วิริยะก็มีคุณลักษณะเช่นนั้น เมื่อเกิดมีแล้วก็พยุงผลกตัญญูที่ท้อแท้ให้เกิดพลังขึ้นใหม่ คอยกระตุ้นให้เกิดความ
กล้าหาญ เกิดความอาจหาญอดทน บากบั่นฟันฝ่า ต่อสู้จนต่อสู้อชีวิตต่อไป

ตรงกันข้าม หากขาดวิริยะเสียแล้วโกสัชชะคือความเกียจคร้านก็ได้ช่องโอกาส เข้ามามีผลฤทธิ์ ทำให้
เกิดความท้อแท้ หมัดกำลังใจง่ายเมื่อพบกับปัญหาอุปสรรค ทำให้เลิกล้มหรือปล่อยปละละเลยหน้าที่การงาน ไม่
สนใจไม่ทำอย่างเต็มที่เต็มกำลัง อันเป็นเหตุให้เกิดความล้มเหลวในหน้าที่การงานและในชีวิตในที่สุด

ศัตรูคู่ปรับของวิริยะ

วิริยะ มีพลังในการกำจัดปฏิบัติภพธรรมคือ โกสัชชะ

โกสัชชะ คือ ความเกียจคร้าน ซึ่งเป็นเหตุให้อยากอยู่เฉยๆ ไม่อยากทำกิจการอันใด ไม่อยากลำบาก อยากแต่
จะกิน นอน เทียว หากความสำราญเท่านั้น เมื่อกำจัดโกสัชชะได้แล้ว จิตใจจะตื่นโพล่ง กระตือรือร้น มีพลังต่อสู้
ไม่ท้อแท้ ไม่อ่อนแอ กล้าที่จะเผชิญกับงานและปัญหาอุปสรรคต่างๆ เพื่อก้าวไปสู่ความสำเร็จตามที่ปรารถนา

วิริยะเหมือนดาบสองคม

อันว่าวิริยะนี้เมื่อเกิดมีแล้วย่อมอุดหนุนให้การต่างๆสำเร็จได้ทั้งการที่ถูกต้องและการที่ผิด แต่ถ้าใช้ไป
ในทางที่ถูกก็ให้คุณ ถ้าใช้ไปในทางที่ผิดก็ให้โทษ เหมือนอย่างมีดหรือไม้ หากใช้ไปทำประโยชน์ ใช้เป็น
เครื่องมือประกอบอาชีพ ก็มีแต่คุณ หากใช้ไปในทางผิดเช่นใช้ประหัตประหารตีรันฟันแทงผู้อื่นก็มีโทษ
ในทางศาสนาท่านแนะนำให้ใช้วิริยะไปในทางที่เป็นคุณ คือใช้ในทางที่จะก่อประโยชน์ ก่อความสงบสุข
และความสำเร็จรุ่งโรจน์เท่านั้น

วิริยะนั้นหากใช้ถูกทางแล้วย่อมนำประโยชน์มาให้ ไม่ว่าจะความรู้ ความสามารถ สมบัติ ยศศักดิ์ ตลอดจน
ถึงเกียรติยศชื่อเสียง ย่อมสำเร็จได้ด้วยวิริยะ แม้การบรรลุนิพพานทุกระดับตั้งแต่โสดาปัตติผลจนถึงอรหัตผลก็เกิด
มีได้ด้วยวิริยะ กล่าวโดยภาพรวมแล้วความสุขและความสันทุกขย่อมมีได้ด้วยวิริยะความเพียร ดังมีพระพุทธ
พจน์รับรองไว้ว่า วิริเยน ทุกขมจเจติ - จะล่วงพ้นทุกข์ได้ก็ด้วยความเพียร ดังนี้

วริยะที่เป็นพลธรรม

วริยะที่จัดว่าเป็นพลธรรมคือเป็นวริยะโดยตรงนั้น ได้แก่วริยะที่มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **ปธาน** ท่านแยกย่อยไว้ ๔ ประการคือ

๑. **สังวรปธาน** *เพียรระวัง* คือระวังความชั่วความผิด ความไม่ถูกต้อง ความบกพร่องเสียหาย และความไม่ดีต่างๆมิให้เข้ามาอยู่ในตน เป็นการเตรียมการป้องกันไว้ล่วงหน้า เหมือนการสร้างรั้วบ้านไว้ป้องกันภัยภายนอก มิให้เข้าทำอันตรายบ้านและคนในบ้าน

๒. **ปธานปธาน** *เพียรละ* คือเพียรเลิกละ เพียรกำจัดความชั่วความผิด ความประพฤติน่าติ ความบกพร่องเสียหายเป็นต้นซึ่งเกิดขึ้นมีอยู่ในตนหรือที่ตนกระทำอยู่ให้หมดไป เหมือนเมื่อมีมดปลวกอยู่ในบ้าน หรือมีภัยอันตรายเกิดขึ้นในบ้านก็กำจัดให้หมดไป

๓. **ภาวนापธาน** *เพียรทำ* คือเพียรสร้างสรรค์ เพียรเพิ่มพูนความดีงาม สิ่งดีงาม ความประพฤติปฏิบัติที่ดีงามเข้ามาไว้ในตน เหมือนการจัดหานาทรัพย์สิน สิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นและเป็นประโยชน์เข้ามาไว้ในบ้าน เพื่ออำนวยความสะดวกและความสุขแก่คนในบ้าน

๔. **อนุรักษापธาน** *เพียรรักษา* คือเพียรดูแลรักษา ปกป้องคุ้มครองความดีงาม ความประพฤติและนิสัยที่ดีงามซึ่งมีอยู่ในตนเข้าไว้โดยประพฤติปฏิบัติคงเส้นคงวา มิให้บกพร่องลดน้อยถอยลง เหมือนการดูแลรักษาทรัพย์สินสิ่งของที่มีอยู่ในบ้านเข้าไว้มิให้เสื่อมสิ้นสูญหายไป หรือปล่อยให้สูญหายไปให้หมดสภาพ

ความเพียรทั้ง ๔ ประการ คือ *เพียรระวัง เพียรละ เพียรทำ เพียรรักษา* นี้ต้องปฏิบัติควบคู่กันไปเพราะมีอุปการะแก่กัน คือเพียรระวังกับเพียรละต้องไปด้วยกัน หากตั้งใจระวังแต่ความชั่วความผิดที่จะเข้ามาหาตนใหม่ แต่ไม่ละความชั่วความผิดที่ตนกระทำอยู่ ความชั่วก็ไม่หมดไปได้ หรือตั้งใจจะละความชั่วความผิดเก่า แต่ไม่ระวังความชั่วใหม่ ความชั่วใหม่ก็จะได้ออกสเข้าไปแทนที่ความชั่วเก่า วนเวียนอยู่เช่นนี้ไม่รู้จักหมด

อีกคู่หนึ่งคือเพียรทำกับเพียรละต้องไปด้วยกัน คือเมื่อได้ทำความดีแล้วแต่ไม่รู้จักรักษาหรือเพิ่มพูนความดีนั้นก็จะคงอยู่แค่นั้นและค่อยๆเลือนหายไปจากความจริงหรือลดน้อยลงเรื่อยๆ เพราะความดีมิใช่สิ่งของที่ทำเพียงครั้งเดียวก็ให้ประโยชน์ได้ แต่ความดีต้องบ่มเพาะพอกพูนเรื่อยไปไม่ให้ขาดสาย ทั้งต้องให้ก้าวหน้าให้สูงขึ้นเป็นลำดับและต้องรักษาไว้ให้มั่นคงตลอดไปด้วยจึงจะสำเร็จประโยชน์สูงสุด

๓. สติพละ

ความหมายและหน้าที่ของสติ

สติพละ พลังคือสติ นั้นมีอธิบายว่า

สติ แปลว่า *ความระลึกได้* คืออาการที่นึกขึ้นได้ จดคิดขึ้นได้ ไม่หลงลืม ไม่เผลอ ระวังยับยั้งใจได้ ความหมายโดยตรงก็คืออุปมาหะหรือความไม่ประมาทนั่นเอง

สติที่เป็นพลธรรม ท่านให้ความหมายไว้เป็นหลัก ๓ ประการ คือ *ความระลึกนึกได้ไม่หลงลืม ๑ ความประกอบด้วยความระลึกได้และความรู้รักษาตัว ๑ ความระลึกนึกได้ถึงกิจที่กระทำที่พูดไว้แนแนนได้ ๑*

สติ มีหน้าที่สำคัญ ๒ ประการคือ ประการแรก คอยเตือนให้ระลึกนึกได้ถึงกิจที่จะต้องทำ คำที่จะต้องพูด และสิ่งที่จะต้องคิด ไม่ให้เผลอเผลอผลลืมนำให้เสียการ เตือนให้รู้ตัวล่วงหน้าว่าสิ่งใดดี สิ่งใดไม่ดี สิ่งใดควรทำไม่

ควร เป็นต้น ทำหน้าที่เหมือนเลขานุการที่คอยเตือนเจ้านายให้ไปทำธุระตามนัด หรือเหมือนเจ้าหน้าที่การเงินคอยรายงานรายรับรายจ่ายให้เจ้าของกิจการทราบทุกระยะ

อีกประการหนึ่งสติมีหน้าที่คอยเลือกเฟ้นให้กำหนดจดจำและให้เลือกเฟ้นถือเอาแต่สิ่งที่ดีมีคุณมีประโยชน์ ให้งดเว้นเลิกละสิ่งที่เป็นโทษเสีย ทำหน้าที่เหมือนยามเฝ้าประตูบ้านคอยสอดส่องกวดขันผู้คนที่เข้าออก ใครมีที่ท่าไม่น่าไว้วางใจ ไม่น่าดี ก็ห้ามเสียไม่ให้เข้าไป ใครที่ดูเป็นคนดีไว้ใจได้และคิดว่าจะเป็นคนแก่เจ้าของบ้านก็ยอมให้เข้าไปได้ฉนั้น

ศัตรูคู่ปรับของสติ

สติ มีพลังในการกำจัดปฏิกิริยากรรมคือ **ปมมาทะ**

ปมมาทะ คือ ความประมาท ความพลั้งเผลอ ความเลินเล่อ ความมัวเมา ซึ่งทำให้ควบคุมอารมณ์ไม่ได้ ขาดความยั้งคิด ขาดความรอบคอบ ทำอะไรนุ่มนวลโดยปราศจากความยั้งคิด

อันว่า **ปมมาทะ** นั้น มีความหมายว่า **สติวิปาวาส ความอยู่ปราศจากสติ** บ้าง **สติสัมโมสา ความหลงลืมสติ** บ้าง ซึ่งจะมีชื่อเรียกหรือมีความอย่างไรก็ตาม ล้วนเป็นปฏิกิริยากรรมคือเป็นศัตรูคู่ปรับของสติทั้งสิ้น เพราะล้วนเป็นเหตุให้คนเราขาดสติ เผลอโผล่ หลงลืม และทำผิดพลาดบกพร่องทั้งนั้น

ประโยชน์ของสติ

ในขณะที่สติทำหน้าที่กำจัดปมมาทะนั่นเอง สติทำหน้าที่การผลักดันสนับสนุนให้กิจที่ทำด้วยมีศรัทธา เชื่อมมั่นในผลและด้วยวิริยะความพากเพียรพยายามนั้น ญบรรลุถึงความสำเร็จตามประสงค์ โดยที่สุจริตที่สุดคือการปฏิบัติธรรมเพื่อการบรรลุธรรมผลนิพพาน สติก็มีส่วนสำคัญผลักดันให้สำเร็จถึงที่สุดได้ กล่าวคือสติเป็นเหตุให้ศรัทธาและวิริยะดำเนินไปได้ด้วยดีและให้กิจที่ทำด้วยพลังศรัทธาและพลังวิริยะนั้นสำเร็จได้

อนึ่ง คนที่มีสติจะได้รับประโยชน์จากความมีสติโดยตรง ๓ ประการหลัก คือ

๑. ระลึกรู้ได้ก่อนที่จะทำก่อนที่จะพูด ซึ่งทำให้ไม่หลงลืมไม่พลาดเวลาและโอกาส

๒. มีความยั้งคิดรู้สึกตัวขณะทำขณะพูด ซึ่งทำให้ทำหรือพูดไม่ผิดพลาดเสียหาย ทำให้เลิกได้หยุดได้ เปลี่ยนแปลงได้เมื่อทำหรือพูดผิดพลาด

๓. จดจำกิจที่ทำและคำที่พูดไว้แล้วแม่นยำได้ ซึ่งทำให้เป็นคนไม่หลงไม่เลอะเลือนจำผิดจำถูก

ด้วยเหตุนี้ สติจึงเป็นพลธรรมอีกประการหนึ่ง ซึ่งเป็นพลังภายในนำไปสู่ความสำเร็จของกิจทุกอย่าง

สติเป็นธรรมมีอุปการะมาก

สตินี้ท่านว่า เป็นธรรมที่มีอุปการะมาก คือมีคุณต่อผู้มีสติมาก เพราะทำให้ผู้นั้นตื่นตัวอยู่เสมอ ป้องกันความเสียหายเบื้องต้น คือช่วยให้ไม่เลินเล่อพลั้งเผลอ ช่วยให้งานไม่เสียหายเพราะลืม เป็นต้น ตลอดถึงทำให้ผู้มีสตินั้นสามารถปฏิบัติหน้าที่ ปฏิบัติตน และปฏิบัติธรรมไปได้โดยไม่ติดขัดเพราะมีสติคอยกระตุ้นเตือนใจให้นึกได้ ไม่ลืมเลือนที่จะปฏิบัติสม่ำเสมอ บุคคลผู้มีสติจึงเป็นคนรอบคอบ ไม่ผลุนผลันนุ่มนวล ไม่มัวง่ายในกิจการ เป็นคนมีวิจรรณญาณ ไตรตรองรอบคอบ มีความยั้งคิดในการทำกิจของตน ไม่มุ่งแต่ให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทั้งที่ผิดทางผิดธรรม มักไม่ถลำทำอะไรให้ผิดพลาดโดยง่าย

เมื่อบุคคลมามีสติได้อย่างนี้ก็จะเกิดความมั่นใจไม่ลังเล ไม่มีเขวไปนอกกลุ่มนอกทาง ย่อมเกิดความมั่นใจในการปฏิบัติกิจให้ยิ่งขึ้นไป

นัยตรงกันข้าม หากขาดสติ คือระลึกไม่ได้ นึกไม่ได้ หรือไม่ได้นึก ไม่ได้จุกคิด ย่อมทำย่อมพูดแบบขาดความยั้งคิด บุ่มบ่ามผลุนผลัน หรือลืมหองไม่คิดหน้าคิดหลัง ทำให้เสียการ เสียหาย ให้โทษสถานเดียว อย่างเช่นคนที่ทำอะไรลงไปโดยบุ่มบ่ามไม่ไตร่ตรองให้รอบคอบก่อน มักจะทำผิดพลาดต้องเสียเวลาแก้ไขหรือต้องเริ่มต้นใหม่ หรือคนที่ลืมหองไปตบตีชกต่อยเช่นฆ่าคนอื่นด้วยโทสะก็ย่อมได้รับโทษตามความผิดที่กระทำ หรือคนที่ชอบหลงลืมทำโน่นทำนี่ตามหน้าที่ก็ทำให้เสียหายร้ายแรงได้ เช่นคนไขที่ลืมหองกินยา ก็อาจถึงตายได้ หมอที่ลืมหองให้คนไขก็ทำให้คนไขเสียชีวิตได้ นักเรียนนักศึกษาที่ลืมหองไปโรงเรียนหรือสถานศึกษาของตน ลืมอ่านหนังสือ ลืมทำการบ้าน เป็นต้นก็อาจสอบตกได้

สติระดับสูง

สติ ในความหมายที่แสดงมาข้างต้นเป็นสติสามัญทั่วไปสำหรับการทำกิจต่างๆ เพื่อความเจริญความสำเร็จในหน้าที่การงาน แต่สติสำหรับการปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลุมรรคผลนิพพานที่ปรากฏอยู่ในหมวดธรรมที่ชื่อสติปัฏฐานนั้นหมายถึง *ความระลึกนึกได้ถึงอารมณ์ในปัจจุบันขณะ* กล่าวคือในขณะที่ทำ ขณะพูด ขณะคิด หรือในทุกอิริยาบถ ให้ระลึกได้รู้ตัวอยู่ตลอดเวลา เช่นขณะนั่งก็รู้ว่ากำลังนั่งอยู่ ขณะเดินก็รู้ตัวว่าเดินอยู่ เป็นต้น โดยที่สติแม้หายใจอยู่ก็รู้ตัวว่ากำลังหายใจเข้ากำลังหายใจออกอยู่ เมื่ออารมณ์ใดๆ เกิดขึ้นก็มีสติกำกับควบคุมอยู่ตลอดเวลา ทำให้ใจไม่เขวไม่เตลิดคิดออกนอกทาง เป็นการควบคุมใจควบคุมอารมณ์ไว้

สติมีความสำคัญดังนี้ท่านจึงว่า **สติ สัพพตถ ปตติยา - สติจําปรารถนาในที่ทั้งปวง** หมายความว่าในกิจการทุกอย่างจําต้องมีสติคอยกำกับควบคุม มิฉะนั้นจะทำให้เกิดความประมาท ความหลงลืม ความพลั้งเผลอผิดพลาดได้.

๔. สมาธิพละ

ความหมายและลักษณะของสมาธิ

สมาธิพละ พลังคือสมาธิ นั้นเมื่ออธิบายว่า

สมาธิ แปลกันว่า *ความตั้งใจมั่น* หมายถึงการตั้งจิตวางจิตไว้ในอารมณ์เดียว ไม่ให้ฟุ้งซ่าน ไม่ให้คิดกระจ่ายไปในอารมณ์ต่างๆ อย่างเช่นขณะทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งหรืออ่านหนังสืออยู่กับที่จิตไปจับอยู่ที่งานหรือที่ตัวหนังสือนั้นแน่นอน ไม่วอกแวก ไม่คิดถึงเรื่องอื่นสอดแทรกเข้ามา

สมาธิ เป็นการควบคุมจิตหรือความคิดให้อยู่ในขอบเขตจำกัด เหมือนการเชิญให้คนที่กระจัดกระจ่ายอยู่ในที่ต่างๆ เข้ามาในห้องประชุมแล้วให้นั่งหลับตาหยุดพูดหยุดส่งเสียงดัง ทั้งห้องประชุมก็จะเงียบสนิทเหมือนไม่มีคนอยู่ ทั้งที่มีคนอยู่เต็มห้อง ทั้งนี้เพราะคนถูกควบคุมให้ทำกิจกรรมเดียวกัน จึงไม่เดินเพ่นพ่านและไม่ต่างคนต่างพูดส่งเสียงดัง

จิตก็เช่นเดียวกัน ตามปกติก็ฟุ้งซ่าน คิดเพ่นพ่านไปหาอารมณ์ต่างๆ ตามชอบ ไม่หยุดนิ่ง หลุกหลิกเหมือนลิง ควบคุมได้ยาก แต่หากใช้สติเป็นเชือกเหนี่ยวรั้งดึงมารวมอยู่ในอารมณ์เดียว ควบคุมให้หยุดนิ่งตั้งเป็นหนึ่งเดียว ให้เกาะติดอยู่ในอารมณ์เดียวที่เรียกว่าเอกัคคตารมณ์ โดยใช้สติเป็นตัวกำกับ ไม่ให้ผลอไหลปล่อยให้คิดไปตามปกติ จิตก็จะสงบได้ หยุดได้ นิ่งได้ ไม่ฟุ้งซ่านไปตามอารมณ์ต่างๆ

การตั้งจิตหรือความคิดมาตั้งไว้อย่างมั่นคงแน่วแน่เป็นหนึ่งเดียวเช่นนี้แหละที่เรียกว่า สมาธิ พลังสมาธิ

จิตที่เป็นสมาธิคือจิตที่สามารถควบคุมให้อยู่ในกรอบหรือขอบเขตจำกัดคือให้ตั้งมั่นตั้งอยู่ในอารมณ์เดียวได้เป็นอย่างดีแล้วย่อมมีพลังมหาศาล ตรงกันข้ามจิตที่ฟุ้งซ่านหรือจิตที่คิดกระจายไปในอารมณ์ต่างๆย่อมขาดพลังเหมือนคนที่แยกกันทำงานหรือรวมกันทำแต่ต่างคนต่างทำต่างคนต่างออกกำลังเช่นยกของหนักลากของใหญ่ ก็ไม่อาจยกหรือลากให้สำเร็จได้ หากรวมพลังยกหรือลากพร้อมกันย่อมยกได้ลากได้สำเร็จ หรือเหมือนแสงอาทิตย์ที่ส่องลงมา แม้จะมีพลังให้ความร้อนได้ก็จริง แต่ก็ไม่มีพลังพอที่จะเผาไหม้แม้เศษกระดาษหรือสำลีได้ หากสามารถรวมแสงจำนวนมากเข้าด้วยกันได้ เช่นใช้เลนส์รวมแสงเป็นเครื่องมือ แสงอาทิตย์ที่รวมกันเป็นหนึ่งเดียวที่จุดใดจุดหนึ่งก็จะมีพลังความร้อนสูง กลายเป็นไฟที่สามารถเผาไหม้เศษกระดาษหรือสำลีได้ แม้เสื่อผ้าหรือเศษไม้ก็ไหม้ได้

ด้วยเหตุนี้สมาธิจึงจัดเป็นพลธรรมอีกอย่างหนึ่งที่มีพลังและเป็นกำลังกำจัดปฏิบัติกิจกรรมและสนับสนุนให้บรรลุผลสำเร็จที่ต้องประสงค์ได้

ศัตรูคู่ปรับของสมาธิ

อันว่าปฏิบัติกิจกรรมหรือศัตรูที่สำคัญของจิตที่ทำให้จิตขาดพลังซึ่งสมาธิสามารถกำจัดได้นั้นคือ อูธัจจะ หรือ จิตตวิกเขปะ ได้แก่ความฟุ้งซ่านแห่งจิต ความที่จิตซัดสายไปในอารมณ์ต่างๆ ไม่หยุดนิ่งควบคุมไม่ได้ ปฏิบัติกรรมนี้เมื่อจิตตั้งมั่นหรือมีสมาธิแล้วก็จะถูกกำจัดไป ทำให้ผู้มีสมาธินั้นมีจิตที่มั่นคงไม่หวั่นไหว ไม่ออกแวก ไม่ฟุ้งซ่าน มีความคิดที่แน่วแน่นิ่งคง ควบคุมความคิดควบคุมอารมณ์ตนได้ เป็นเหตุให้ทำอะไรได้นานๆ ไม่เบื่อหน่ายท้อแท้ ไม่ลึ้งเลจจับจด ไม่ย่อท้อห่อเหี่ยวใจ แต่จะทำให้ฮึกเหิมมีมานะมากยิ่งขึ้น และจะทำให้ปัญญาเกิดขึ้นโดยง่ายอีกส่วนหนึ่งด้วย ทั้งนี้เพราะสมาธินั้นเป็นพลังที่เกิดจากวิริยะและมีพลังรักษาวิริยะให้ดำรงคงอยู่ส่วนหนึ่ง ทั้งเป็นพลังสนับสนุนให้เกิดปัญญาพลที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งด้วย

ตรงกันข้าม หากไม่มีสมาธิ จิตก็ขาดการกำกับควบคุม ก็จะฟุ้งซ่านคิดกระเจิดกระเจิงไปตามอารมณ์ปรารถนา ควบคุมไม่ได้ ไม่มั่นคง ซึ่งทำให้เจ้าของจิตนั้นไหวไปตามอารมณ์ เดี่ยวรักเดี่ยวชัง เดี่ยวอยากเดี่ยวเบียดเบียน เอาแน่ไม่ได้ เบื่อง่าย ท้อแท้หดหู่ง่าย ลึ้งเลจจับจดร่ำไป ท้ายที่สุดก็เอาดีไม่ได้ วิริยะที่เคยมีก็ขาดหาย ปัญญาที่ยังไม่เกิดก็ไม่มีโอกาสเกิด

สมาธิเป็นศูนย์รวมกุศลธรรม

สมาธิเป็นพลธรรมที่สำคัญ เป็นหัวหน้า เป็นประธาน เป็นศูนย์รวมแห่งกุศลธรรมทั้งปวง ท่านว่ากุศลธรรมทั้งหลายบรรดามีนั้นล้วนมีสมาธิเป็นยอด โนม่น้อม โอนไปสู่สมาธิทั้งสิ้น เปรียบเหมือนเรือนยอดแหลมหรือโดมซึ่งสูงเด่นตระหง่านงามตา บรรดาทัพพสัมภาระเครื่องเรือนส่วนบน มีจิว จันทน์ กลอน ล้วนพุ่งขึ้นไปรวมอยู่ที่ยอดแหลมทั้งสิ้น หรือเปรียบเหมือนพระราชารู้เกรียงไกรเสด็จยাত্রาทัพไปยังสมรภูมิพร้อมด้วยเหล่าพลพลโยธาทั้งพลข้าง พลม้า พลรถ พลราบ ตลอดถึงกองเกียรติยศต่างๆ บรรดาพลโยธาและผู้คนที่แวดล้อมตามเสด็จนั้นล้วนมีพระราชาทรงเป็นพระประมุข ล้วนไปรวมกันที่พระราชาราชซึ่งเป็นศูนย์กลางทั้งสิ้น ฉะนั้น กุศลธรรมทั้งปวงก็ล้วนมีสมาธิเป็นที่รวมศูนย์ฉนั้นเหมือนกัน

สมาธิที่เป็นพลธรรม

โดยปริยายอย่างสูง สมาธิพละก็คือความตั้งใจปฏิบัติธรรมเพื่อกำจัดนิวรณ์อันเป็นอารมณ์ที่เข้ามาขัดขวางทางกันมิให้จิตบรรลุธรรมความดีและขัดขวางมิให้ความดีเข้ามาถึงจิตใจได้ นิวรณ์นั้นท่านแสดงไว้ ๕ ประการคือ

๑. **กามฉันท** ความพอใจรักใคร่ในอารมณ์ที่ชอบใจ คือความยินดี ความพอใจติดใจอยู่ในสิ่งที่ชอบใจ ได้แก่ติดความสุขที่เกิดจากรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส

๒. **พยาบาท** ปองร้ายผู้อื่น คือคิดร้ายผู้อื่น ผูกใจเจ็บ มีความโกรธความอาฆาตมาดร้ายอยู่ในใจ

๓. **ถีนมิทธะ** ความหดหู่และเคลิบเคลิ้ม คือความย่อท้อแท้ อ่อนแรง หมดกำลังใจ เกียจคร้านไม่อยากจะหยิบจับอะไร และความง่วง เหนงา เสร้าซึม ซบเซา ไม่แคล้วคล่องว่องไว

๔. **อุทธัจจะกุกกุจจะ** ความฟุ้งซ่านและรำคาญ คือความอึดอัดใจ ความกุ่มใจ ความเครียด ความวิตกกังวล คิดมาก กระสับกระส่าย มีอารมณ์ปั่นป่วนแปรปรวน และความหงุดหงิดรำคาญใจ ไม่ชอบอารมณ์ ไม่สนใจ

๕. **วิจิกิจฉา** ความลังเลไม่ตกลงได้ คือความไม่แน่ใจ ตัดสินใจไม่ได้ กังวลสงสัย จับจด

เมื่อกำจัดนิวรณ์ ๕ นี้ได้แล้วจิตก็จะแน่วแน่เป็นเอกัคคตาและได้บรรลุรูปฌาน ๔ ไปตามลำดับ คือปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน และสูงขึ้นไปได้บรรลุรูปฌาน ๔ จากนั้นถ้าได้บำเพ็ญเพียรเจริญปัญญาหรือเจริญวิปัสสนาเพื่อบรรลุธรรมระดับสูงสุดคืออริยมรรคอริยผลก็ย่อมสำเร็จได้

แนวฝึกสมาธิ

สมาธินั้นเกิดได้จากการฝึกฝนอบรมจิต ควบคุมจิต และการฝึกสมาธินั้นสามารถทำได้ตั้งแต่ระดับต้นจนถึงระดับสูง

การฝึกสมาธิระดับต้นคือการทำวัตร สวดมนต์ การนั่งหลับตานิ่งๆ คิดถึงอะไรสักอย่างหนึ่งแล้วควบคุมความคิดให้เกาะอยู่กับสิ่งนั้น ไม่ให้ความคิดหลุดไปจากสิ่งนั้น

ส่วนการฝึกสมาธิระดับสูง คือการฝึกอบรมจิตไปตามแบบตามหลักที่นิยมกันคือตามหลักสมถกรรมฐาน คือฝึกจิตให้กำหนดจับอยู่ที่อารมณ์กรรมฐานอย่างใดอย่างหนึ่งในจำนวน ๔๐ อย่างตามจริตหรือที่ถูกกับอุปนิสัยของตน จนกระทั่งจิตนิ่งแน่วตั้งอยู่กับอารมณ์นั้นจนเป็นเอกัคคตา เมื่อจิตนิ่งแน่วเช่นนี้เชื่อว่ามีสมาธิมั่นคง สมาธิก็ได้ชื่อว่าตั้งมั่นดีแล้ว

ท่านว่า *สมาธิที่ตั้งมั่นดีแล้วยังประโยชน์ให้สำเร็จ ผู้มีสมาธิมั่นคงดีแล้วย่อมรู้แจ้งตามความเป็นจริง คือทำให้เกิดปัญญาพละตามมาได้ ดังนี้*

เมื่อมีอธิบายเช่นนี้ย่อมได้ใจความว่า สมาธิพละนั้นก็คือฌาน ๔ นั่นเอง

๕. ปัญญาพละ

ความหมายและลักษณะปัญญา

ปัญญาพละ พลังคือปัญญา นั่นมีอธิบายว่า

ปัญญา แปลกันโดยทั่วไปว่า *ความรู้ ความรอบรู้ ความรู้ทั่ว* และมีความหมายกว้างขวางออกไปอีกมาก เช่น ความฉลาด ความรู้แจ่มแจ้ง ความเห็นแจ้ง ความรู้ชัดเจน ความใคร่ครวญ ความค้นคิด ความไม่หลง ความเลือกเฟ้น ฯลฯ แม้สัมมาทิฐิก็อยู่ในกรอบความหมายของคำว่าปัญญา

คำศัพท์ที่ใช้ในความหมายว่าปัญญาหรือความรู้นั้นมีมาก เช่น ญาณ โภธิ พุทธิ วิปัสสนา แต่ปัญญาที่เป็นปัญญาพละนั้นท่านแสดงไว้ว่าหมายถึง ความรู้ความฉลาดที่ยังรู้ถึงความเกิดและความดับแห่งสังขารทั้งหลาย (อุทยัพพญาณ) เป็นความรู้ที่ประเสริฐบริสุทธิ์ สามารถชำระทะลวงกิเลสคือความโลภ ความโกรธ ความหลงได้ และเป็นเครื่องทำให้ถึงความสิ้นทุกข์ทั้งปวงเพราะละกิเลสเหล่านั้นได้ ซึ่งก็คือวิปัสสนาญาณนั่นเอง ปัญญาตามความหมายนี้เป็นปัญญาระดับสูงที่เป็นพลังนำไปบรรลุมรรคผลนิพพาน

โดยภาพรวม ปัญญานั้นย่อมเป็นพละคือเป็นกำลังหนุนนำให้ได้รับความสำเร็จได้ทั้งสิ้น ต่างแต่ความสำเร็จนั้นอาจสูงต่ำกว่ากันตามปัญญาหรือตามความรู้ที่ผู้นั้นมี

ท่านว่า **ปัญญาพละ** กำลังคือปัญญานั้นจัดเป็นยอดสูงสุด เป็นที่รวมของพลังทั้งหลาย เหมือนยอดของเรือนยอดหรือยอดโดมซึ่งเป็นที่รวมของทัพพสมภาระเครื่องบนทั้งปวงคือจั่ว จันทัน และกลอน เพราะปัญญามีพลังหนุนส่งให้บรรลุถึงจุดสูงสุดคือพระสัมพันธัญญะได้

หน้าที่ของปัญญา

ว่าโดยหน้าที่ ปัญญาทำหน้าที่กำจัดปฏิกัขธรรมคือ **อัญญาณะ** หรือ **โมหะ** ซึ่งหมายถึงความไม่รู้จัก ความโง่เขลา ความมืดบอด ความหลงผิด เป็นต้น และพร้อมกันนี้ก็ทำหน้าที่ให้ความสว่าง ความแจ่มแจ้ง ความรู้จริง รู้ประจักษ์ไปด้วย เหมือนดวงอาทิตย์เมื่อโผล่ขึ้นจากขอบฟ้าก็ทำหน้าที่ส่องสว่างไปพร้อมๆกัน คือกำจัดความมืดให้หมดไปและให้ความสว่างเกิดขึ้นแทนที่

ดังนั้นท่านจึงกล่าวไว้ว่า **ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก** และว่า **แสงสว่างที่เสมอด้วยปัญญาไม่มี** เพราะปัญญาเป็นแสงสว่างที่ดีกว่ามีพลังมากกว่าแสงสว่างของดวงอาทิตย์ดวงไฟทั้งปวง ด้วยว่าแสงอาทิตย์ก็ดี แสงไฟต่างๆก็ดี จะส่องสว่างได้ก็ต่อเมื่อไม่มีอะไรมาปิดบัง ถ้าเป็นที่ลึบบิดบังก็สุดวิสัย ไม่อาจส่องให้เห็นได้ แต่ปัญญาสามารถส่องให้เห็นแม้สิ่งที่อยู่ในที่มืดมืด ในที่ลึกลับ หรือในที่ที่มีสิ่งปิดบังก็ดูขวางได้

ประโยชน์ของปัญญา

อีกประการหนึ่ง ปัญญาพละหรือปัญญาที่เป็นพลังนั้นหมายถึง **ปรีชาฉลาดอันทำให้รู้จักเลือกเฟ้นธรรมที่เหมาะสม** กล่าวคือความสามารถยังรู้แยกแยะความดีความชั่ว ความถูกความผิด ความควรไม่ควร ได้อย่างประจักษ์แล้วเลือกเฟ้นใฝ่ใจปฏิบัติตามเฉพาะในส่วนดีอันจะส่งเสริมให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป และละเว้นหนีห่างส่วนไม่ดี มิให้เข้ามาใกล้กรายชีวิต อันจะทำให้ตกต่ำหรือไม่เจริญก้าวหน้า

ดังนั้น **คนที่มีปัญญานั้นย่อมสามารถแยกแยะดีชั่ว แยกแยะผิดถูก มีเหตุผล รู้จักไตร่ตรองรอบคอบ ฉลาดทั้งในเหตุที่ทำให้เจริญ เหตุที่ทำให้เสื่อม และอุบายวิธีสร้างความเจริญและกำจัดความเสื่อม** จึงดำเนินชีวิตไปได้ราบรื่น สุขสงบ

และคนที่มีปัญญาย่อมมีพลังอยู่ในตัว ย่อมสามารถจัดทำ บริหารจัดการ และดำเนินกิจการต่างๆทั้งเล็กและใหญ่ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย บรรลุถึงเป้าหมายได้ แม้มีปัญหาอุปสรรคเกิดขึ้นในระหว่างก็สามารถแก้ไข หาทางออก กำจัดขัดเบาให้หมดสิ้นได้ด้วยปัญญา โดยที่ผู้แก้ปัญหาชีวิต ปัญหาคารบคครัว ปัญหาสังคม เป็นต้นก็สามารถแก้ไขได้ด้วยปัญญาทั้งสิ้น

การดำเนินกิจการและดำเนินชีวิตสำเร็จผลเช่นที่กล่าวมานั้นย่อมมีได้เฉพาะผู้มีปัญญาใน ๒ ทางคือทั้งทางโลกและทางธรรม

ปัญหาทางโลก คือความรู้ความฉลาดในวิชาการต่างๆ เช่นภาษาศาสตร์ ศิลปศาสตร์ คณิตศาสตร์ รวมถึงประสบการณ์ในการทำงาน

ปัญหาทางธรรม คือความรู้ความฉลาดในเรื่องคุณธรรมคำสอนที่ได้จากศาสนาเป็นส่วนใหญ่ผู้ต้องการปัญญารักษาตนและรักษากิจการพึงสร้างสมอบรมมเปาะปัญญาทั้งสองด้านนี้ไว้ให้พร้อมมูล

แนวทางสร้างปัญญา

อันว่าปัญญาความรู้ความฉลาดทุกประการนั้นสามารถสร้างเสริมพอกพูนได้ ท่านแสดงวิธีสร้างปัญญาให้เกิดให้เจริญไว้หลายประการและในที่หลายแห่ง เป็นต้นว่า

ในที่แห่งหนึ่ง ท่านแยกปัญญาไว้ ๓ ประการ คือ

๑. **สุดมยปัญญา** *ปัญญาเกิดจากการฟัง* คือเกิดจากการสดับรับฟังครูอาจารย์ จากการศึกษาเล่าเรียน จากการอ่านการดูหนังสือหรือตำรา จากการทดลองทำตามคำแนะนำ ซึ่งเป็นปัญญาที่เกิดทางตาทางหูเป็นหลัก

๒. **จินตามยปัญญา** *ปัญญาเกิดจากคิด* คือเกิดจากจินตนาการ จากความนึกคิดตรึกตรอง จากการพิจารณารอบคอบที่เรียกว่าโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นปัญญาที่เกิดทางใจเป็นหลัก

๓. **ภาวนามยปัญญา** *ปัญญาเกิดจากภาวนา* คือเกิดจากการอบรมฝึกฝนจิตโดยเฉพาะ โดยเมื่อจิตได้รับฝึกฝนจนสงบนิ่งแน่วแน่วและจนหมดกิเลสซึ่งทำให้จิตมัวหมองแล้ว ปัญญาความรู้อย่างแจ่มแจ้งก็จะเกิดตามมา ปัญญาประเภทนี้ส่วนใหญ่เกิดขึ้นผู้ปฏิบัติธรรมและพระอริยบุคคลเป็นส่วนใหญ่

ในที่อีกแห่งหนึ่ง ท่านแสดงปัญญาไว้ ๔ ประการคือ

๑. **สัปปริสุปลังเสวะ** *การคบกับสัตบุรุษ* คือการเข้าไปพบ ไปมาหาสู่ หรือสนิทสนมกับคนดี คนมีวิชาความรู้ คนฉลาด เป็นนักปราชญ์บัณฑิตชน เป็นผู้ทรงศีลทรงธรรม เช่นครูอาจารย์ บรรพชิต ผู้ใหญ่ที่มีประสบการณ์ ปราชญ์ท้องถิ่น เพราะเมื่อได้คบหากับบุคคลเหล่านี้ก็ย่อมจะได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา ความรู้ ประสบการณ์ ตลอดถึงคำแนะนำสั่งสอนมากบ้างน้อยบ้างอยู่เสมอ

๒. **สัทธัมมัสสวนะ** *การฟังคำสั่งสอนของท่าน* คือเมื่อสัตบุรุษถ่ายทอดภูมิปัญญาหรือให้คำแนะนำสั่งสอนอันใดก็ตั้งใจฟังด้วยดี ด้วยความเคารพ ด้วยความสนใจใฝ่รู้ ไม่ปฏิเสธหรือไม่ยอมรับด้วยคิดว่าไม่จำเป็น ไม่เป็นประโยชน์แก่ตน ซึ่งเป็นการตัดทางปัญญาไปโดยสิ้นเชิง

๓. **โยนิโสมนสิการ** *การทำไว้ในใจโดยอุบายอันแยบคาย* คือเมื่อได้รับคำแนะนำสั่งสอนที่สัตบุรุษถ่ายทอดให้แล้วก็กำหนดจดจำมาคิด นำมาไตร่ตรองพิจารณาด้วยเหตุด้วยผล คิดอย่างถูกวิธีถูกระบบ ด้วยเหตุด้วยผล กล่าวคือนำมาถลันกรองให้ดีก่อนจะเชื่อหรือไม่เชื่อ ก่อนจะสรุปว่าถูกหรือไม่ถูก ควรหรือไม่ควร จะทำตามปฏิบัติตามอย่างไร

๔. **ธัมมาหุรัมมปฏิบัติ** *การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม* คือนำคำแนะนำสั่งสอนที่ไตร่ตรองพิจารณา รอบคอบดีแล้วว่าเป็นประโยชน์เป็นความดีจริงมาปฏิบัติตาม และปฏิบัติให้เหมาะสมกับความดีนั้นๆ กล่าวคือให้เหมาะสมกับบุคคล เหมาะแก่กาลเวลา เหมาะแก่สถานที่ และปฏิบัติให้พอดี ไม่ตั้งหรือหย่อนเกินไป

กล่าวโดยรวม ปัญญาย่อมเกิดขึ้นได้จากการฝึก การอบรม การบ่มเพาะ สั่งสมความรู้ตามแนวทางข้างต้นต่อเนื่องกันมาไม่ขาดสาย เมื่อทำได้เช่นนี้ปัญญาความรู้ความฉลาดก็จะเกิดขึ้นเป็นลำดับๆ จนกระทั่งเป็นปัญญาที่สมบูรณ์ซึ่งสามารถนำไปสร้างสรรค์ความเจริญรุ่งเรืองและความสำเร็จให้แก่ตนได้

ผู้เป็นสัตบุรุษผู้มีปัญญาเป็นนักปราชญ์เป็นตนเองก็อาศัยวิธีการเช่นนี้จึงสร้างความเป็น สัตบุรุษและความเป็นปราชญ์ให้แก่ตนได้

คนขาดพลัง

ธรรม ๕ ประการคือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญานี้ เป็นพลังภายในซึ่งทำให้คนที่มืออยู่เป็นคนมีพลัง และสามารถผลักดันผู้อื่นให้ทำกิจดำเนินชีวิตไปได้อย่างราบรื่นและได้รับความสำเร็จ

ตรงกันข้าม คนที่ขาดธรรม ๕ ประการนี้จะกลายเป็นคนขาดพลัง ไม่มีพลังสนับสนุนให้ก้าวหน้า แม้จะปรารถนาความเจริญ ความสำเร็จอย่างไร ก็คงได้แค่ปรารถนา แต่ไม่อาจสำเร็จสมปรารถนาได้

คนที่ขาดพลังนั้นจะพบเห็นได้เสมอ แม้แต่ตัวเองก็สามารถรู้ได้ว่าตัวเองขาดพลัง กล่าวคือ คนที่หัวแข็ง ดื้อดึง ว่ายากสอนยาก ไม่เชื่อไม่ฟังใคร ขอบอวดดี มีทิฐิมานะสูง แสดงว่าขาดพลังศรัทธา คนที่ไม่กล้าทำอะไร กลัว ลังเล จับจด ขาดความอาจหาญ เกียจคร้าน ชอบสนุกสนาน ไม่รับผิดชอบงาน แสดงว่าขาดพลังวิริยะ

คนที่ชอบลืมนั่นลืมนี่ ได้หน้าลืมหลัง บ้างๆเบื่อบ้างๆ ขาดความรอบคอบ ทำอะไรผิดพลาดบกพร่อง บุ่มบ่าม ลืมตัว หรือปล่อยตัวปล่อยใจไปตามเรื่อง ไม่มีอนาคต แสดงว่าขาดพลังสติ

คนที่ชอบเหม่อ ใจลอย คิดมาก เครียด กลุ้ม ควบคุมอารมณ์ไม่ได้ ฟุ้งซ่าน นอนไม่หลับ วิตกกังวล แสดงว่าขาดพลังสมาธิ

คนที่ไม่สนใจใฝ่รู้ เวลา หลงผิด ไม่มีเหตุผล แยกแยะดีชั่วผิดถูกไม่ได้ คิดไม่เป็น ไม่ใช้สมอง เอาแต่ใช้กำลัง แสดงว่าเป็นคนขาดพลังปัญญา

คนที่ขาดพลังภายใน ๕ ประการนี้ย่อมประสบแต่ความล้มเหลวในทุกเรื่อง ไม่อาจเอาดีได้ด้วยประการทั้งปวง หากมีบ้างขาดบ้าง ชีวิตก็จะสำเร็จบ้างล้มเหลวบ้าง มีอย่างไหนก็ได้รับผลสำเร็จด้วยอย่างนั้น ขาดอย่างไหนก็ล้มเหลวด้วยอย่างนั้น

เมื่อต้องการความสมบูรณ์จำต้องพอกพูนมีให้ครบทั้งหมด

ความสัมพันธ์ระหว่างพลธรรมกับอินทริยธรรม

ธรรม ๕ ประการนี้นอกจากจะมีชื่อเรียกว่าพลธรรมแล้ว ยังมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อินทริยธรรม หรือที่นิยมเรียกย่อว่า อินทริย์ ซึ่งแปลว่า ธรรมที่เป็นใหญ่ คือข้อธรรมแต่ละอย่างต่างก็เป็นอิสระแก่ตัวและทำหน้าที่แตกต่างกันไป โดยไม่ซ้ำกัน กล่าวคือ ศรัทธา เป็นใหญ่ในการเชื่อ วิริยะ เป็นใหญ่ในการเพียรพยายาม สติ เป็นใหญ่ในการระลึกรู้ได้ สมาธิ เป็นใหญ่ในการตั้งจิตให้มั่นคง ปัญญา เป็นใหญ่ในการรู้ แต่ละอย่างทำหน้าที่ไม่ก้าวท้าวกัน และไม่อาจทำแทนกันได้

ก็เหมือนกับอวัยวะในร่างกายที่สำคัญคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ท่านก็เรียกว่า อินทริย์ เหมือนกัน เพราะต่างก็เป็นใหญ่เป็นอิสระแก่ตัว ทำหน้าที่แตกต่างกันไป กล่าวคือ ตาเป็นใหญ่ในการดู หูเป็นใหญ่ในการฟัง จมูกเป็นใหญ่ในการดมกลิ่น ลิ้นเป็นใหญ่ในการลิ้มรส กายเป็นใหญ่ในการสัมผัส ใจเป็นใหญ่ในการคิด แต่ละอย่างทำแทนกันไม่ได้ เช่น ตาทำหน้าที่ฟังไม่ได้ หูทำหน้าที่ดูไม่ได้ เป็นต้น หรือเปรียบเทียบเหมือนข้าราชการ เช่น ข้าราชการพลเรือน ข้าราชการทหาร ข้าราชการตำรวจ เป็นต้น แม้เป็นข้าราชการด้วยกันแต่ก็เป็นอิสระเป็นใหญ่ และมีภาระหน้าที่เฉพาะตัวเฉพาะหน่วย เป็นต้น

แต่เมื่อธรรม ๕ ประการนี้ทำหน้าที่เกี่ยวเนื่องสนับสนุนกันและกัน ร่วมกัน ช่วยเหลือกันผลักดัน ขับเคลื่อนทำกิจต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปตามลำดับจนถึงจุดหมายปลายทาง จึงเรียกว่า **พลธรรม** เหมือนอวัยวะในร่างกายแต่ละส่วนทำหน้าที่ของตนไปพร้อมๆ กันอันเป็นเหตุให้ร่างกายดำรงอยู่ได้ หรือเหมือนข้าราชการแต่ละหน่วยงานมาร่วมกันทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่นจัดงานวันเฉลิมพระชนมพรรษาเป็นต้น อันทำให้กิจกรรมนั้นสำเร็จเรียบร้อยด้วยดีฉะนั้น

ความเกี่ยวเนื่องสนับสนุนกันของธรรม ๕ ประการที่จัดเป็นพลธรรมนั้นคือ เมื่อมีความเชื่อเป็นเบื้องต้น วากิจนี้ดี อันนี้เป็นศรัทธา เมื่อเชื่อแล้วลงมือทำกิจนั้นด้วยความพากเพียร อันนี้เป็นวิริยะ ในขณะที่ทำก็ ประคับประคองทำกิจนั้นไปไม่ให้เกิดพลาดบกพร่อง อันนี้เป็นสติ ขณะนั้นก็ตั้งใจทำกิจนั้น มีใจจดจ่ออยู่กับกิจที่ทำ อันนี้เป็นสมาธิ และในขณะที่เดียวกันก็ทำกิจนั้นด้วยปัญญา ด้วยความฉลาด พินิจพิจารณาว่าสิ่งที่กำลังทำอยู่นี้ดี ถูกต้อง ไม่ผิด ก็ทำต่อไป เมื่อรู้ว่าทำไม่ถูกต้องก็เลิกเสีย ไม่ทำต่อไป หรือหาวิธีทำใหม่ อันนี้ชื่อว่าปัญญา

กล่าวโดยสรุปได้ว่า **ธรรม ๕ ประการนี้ถ้าต่างทำหน้าที่ของตนไป เหมือนตาทำหน้าที่ดูไป หูทำหน้าที่ฟังไป จัดเป็นอินทรีย์ แต่ถ้าทำหน้าที่ประสานกัน เกี่ยวเนื่องกัน สนับสนุนกันและกัน จัดเป็นพละ บทสรุป**

ธรรม ๕ ประการ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญานี้ในฐานะเป็นพลธรรม เป็นธรรมที่เป็นกำลังและมีกำลัง ย่อมสามารถผลักดัน ขับเคลื่อน นำพาให้ผู้มีอยู่ประจำตนประสบผลสำเร็จตามที่ต้องการได้ทุกประการ ไม่ว่าจะเป็นผลในระดับต่ำ เช่นความสำเร็จในการศึกษา ความสำเร็จในหน้าที่การงาน ความเจริญรุ่งเรือง ความอยู่ดีกินดี ความสุขสงบ หรือผลในระดับสูงคือการได้บรรลุคุณวิเศษสูงสุดอันได้แก่นิพพาน ผลเหล่านี้สามารถไขว่คว้ามาเป็นสมบัติได้ด้วยพลธรรม

ผู้ที่ได้รับความสำเร็จในชีวิต ในหน้าที่การงาน และในสิ่งที่ตนปรารถนาล้วนมีประสบการณ์ผ่านการประพฤติปฏิบัติธรรมเหล่านี้มาแล้วด้วยกันทั้งสิ้น ต่างแต่บางบ้างน้อยบ้าง หนักบ้างเบาบ้าง หรือเต็มในข้อหนึ่งแต่บกพร่องในอีกข้อหนึ่งบ้าง จึงได้รับความสำเร็จสมบูรณ์บ้างไม่สมบูรณ์บ้าง ตามเหตุปัจจัย

พลธรรมสามารถอบรมบ่มเพาะให้เกิดและให้เจริญเติบโตได้โดยใช้หลักพลธรรมนั่นเองเป็นตัวสร้าง โดยไม่ต้องไปไขว่คว้าหาวิธีการอื่นมาปฏิบัติเลย เพราะตัวพลธรรมเองเป็นหลักธรรมที่เป็นพลังและมีพลังสนับสนุนสร้างเสริมให้เกิดความสำเร็จในตัวแล้ว

กล่าวคืออันดับแรกเมื่อต้องการจะทำกิจอะไร เช่น เรียนหนังสือ ทำงาน ปฏิบัติธรรม จำต้องปลูกศรัทธา ในกิจนั้นก่อน โดยสร้างความเชื่อมั่นในกิจนั้นให้เกิดขึ้น ให้มีความมั่นใจว่าเมื่อทำแล้วจะได้รับผลดีอย่างนั้นอย่างนั้นจริง เมื่อมั่นใจแล้วก็ลงมือทำกิจนั้นด้วยความกล้าหาญ ทุ่มเทกำลัง พากเพียรพยายามทำไป ไม่ย่นย่อท้อแท้ เมื่อเกิดปัญหาอุปสรรคอะไรขึ้นก็ต่อสู้ดิ้นรนแก้ไขไปโดยไม่ยอมละทิ้งกิจกลางคัน พันฝ่าไปด้วยจิตใจที่อดทน และขณะทำกิจก็มีสติรู้ตัวอยู่ตลอดเวลา ไม่เผลอเผลอปล่อยวางใจ ไม่ผัดวันประกันพรุ่ง เตือนตัวเองเตือนใจตัวเองให้ขยันหมั่นและอดทนอยู่ตลอดเวลา นอกจากนั้นก็มีความตั้งใจที่มั่นคงไม่หวั่นไหว มีสมาธิในการทำกิจนั้น จดจ่ออยู่กับกิจที่ทำนั้น และทำกิจนั้นด้วยปัญญา ด้วยความฉลาด และด้วยสมอง พินิจพิจารณาห้อยอยู่เสมอ ใช้สมองทำงานควบคู่ไป มิใช่ใช้กำลังกายโหมทำเพียงอย่างเดียว

ปฏิบัติได้ดังนี้ในการทำกิจทุกอย่าง กิจนั้นก็จะถึงความสำเร็จสมบูรณ์ได้

แต่ในการปฏิบัติจริง ไม่จำเป็นต้องดำเนินการไปตามลำดับข้อ อาจมาก่อนมาหลังกันได้ ขอเพียงให้เกี่ยวเนื่องประสานกันเท่านั้น เช่นในการสร้างศรัทธาอันอาจใช้ปัญญาเข้าช่วยเหลือด้วยการพิจารณาถึงผลดีผลเสียก่อนจึงค่อยเชื่อมั่นหรือทำให้เกิดความมั่นใจว่าจะทำได้และให้ผลที่ต้องการจริง หรือในทุกขั้นตอนทุกขณะทำงานก็ใช้สติคอยกำกับดูแล ไม่ให้เผลอเชื่อโดยง่าย ไม่ให้ลืมหักโหมเพียรพยายามจนเกินไป หรือมิให้สมาธิแกว่ง มิให้สมาธิหลุดเพราะผลอดตัว เป็นต้น ข้อนี้ก็เหมือนในเวลาที่เรา หู จมูก เป็นต้นทำหน้าที่เพื่อให้เกิดความรู้ ไม่จำต้องเริ่มที่ตาคือต้องดูก่อนจึงฟังแล้วค่อยดมกลิ่น อาจเริ่มที่หูคือฟังก่อนแล้วจึงดูด้วยตา หรือได้กลิ่นเสียก่อนแล้วจึงค่อยดู ดังนี้ เป็นต้น

ข้อสำคัญในเรื่องนี้ก็คือพลธรรมมีอยู่จริง สนับสนุนให้บุคคลได้รับความสำเร็จจริง และรอคอยบุคคลที่จะมาพิสูจน์ความจริงข้อนี้อยู่ อยู่ที่ว่าผู้ใดจะเป็นคนจริงที่กล้าใช้พลธรรมเพื่อพิสูจน์ความจริงนี้เท่านั้น.

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยมหิดล. **สุดตุนตปิฎก องคุตตรนิกายสุส ปญจกนิปาโต.** (ซีดีรอม)

มิลินทปัญหา. มหาเถรสมาคม พิมพ์เผยแพร่ งานฉลองพระชนมายุ ๘๐ พรรษา สมเด็จพระญาณสังวร

สมเด็จพระสังฆราช. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖

มิลินทปัญหา. มูลนิธิปราณี สำเร็จราชย์ จัดพิมพ์เผยแพร่. ๒๕๕๓

พระมงคลวิเสสภิกขุ. วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ จัดพิมพ์. กรุงเทพมหานคร: หสน.อาหารการพิมพ์. ๒๕๔๕

พระธรรมเทศนาสอนประชาชน. วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ พิมพ์เป็นที่ระลึก ในวโรกาสพระราชพิธี

เฉลิมพระชนมพรรษา ๒๕๓๘. กรุงเทพมหานคร: หสน.อาหารการพิมพ์. ๒๕๓๘

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี). คำวัด. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา สถาบันบันลือธรรม. ๒๕๕๑

พระเทพวิสุทธิญาณ (อุบล). อธิบายธรรมวิภาค ปริจเฉทที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย. ๒๕๓๘

ราชวิทยาลัย. ๒๕๓๘

ปิ่น มุกข์กันต์, พันเอก. แนวสอนธรรมะ ตามหลักสูตรนักธรรมตรี. กรุงเทพมหานคร: ห.จ.ก.

พับลิเคชั่น เซนเตอร์. ๒๕๑๗